

«Απόσπασμα από το βιβλίο (σελ. 72-77) του φιλόλογου – ιστορικού **Κυριάκου Χήνα, για τον Κωνσταντίνο Σπανούδη**»

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

Ενδεικτική της σφριγηλής μαχητικότητας του Σπανούδη είναι η αρθρογραφία του στον «Ριζοσπάστη», ο οποίος τον χαρακτήριζε: «Ο έγκριτος συνεργάτης μας»! Σε

ιστορική αναδρομή του «Ρ» (φύλλο 20-12-1998), αναφέρεται, ότι, ανάμεσα στους πρώτους συνεργάτες, ήταν «γνωστοί δημοκράτες αγωνιστές της εποχής: Αριστοτέλης Σίδερης, Ν. Καστρινός, Κ. Σπανούδης, Μάρκος Αυγέρης, Ν. Ποριώτης, Γερ. Σπαταλάς.».

Χωρίς να εμπνέεται από σοσιαλιστικά ιδεώδη, μετακένωνε τις πολιτικο-κοινωνικές απόψεις του, υποστηρίζοντας φιλολαϊκά μέτρα. Στο 47ο μόλις φύλλο της (πρωτοκυκλοφόρησε στις 23 Ιουλίου 1917), η εφημερίδα φιλοξενεί άρθρο του Σπανούδη, στην πρώτη σελίδα, με συνεπή φιλοβενιζελική στάση. Βέβαια, πρέπει να υπομνησθεί, ότι, σε εκείνη τη χρονική στιγμή, ο «Ριζοσπάστης», με διευθυντή τον Γιάννη Πετσόπουλο και αρχισυντάκτη τον Νικόλαο Γιαννιό, αυτοχαρακτηριζόταν ως «εφημερίδα δημοκρατικών αρχών» (δεν είχε εκδηλωθεί ακόμη η επανάσταση των μπολσεβίκων) και, αργότερα, συντάχθηκε με τη γραμμή του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος (ΣΕΚΕ), προδρόμου του ΚΚΕ.

Μεταξύ άλλων, γράφει: «Ο κ. Βενιζέλος ανέλαβεν ένα τεράστιον αληθώς αγώνα και τον ανέλαβε με την πεποίθησιν που έχει δι' όλας τας μεγάλας συλλήψεις του, ότι θα τον φέρη εις πέρας αίσιον και γενναίον. Προκαταβολικώς, του οφείλομεν θερμήν ευγνωμοσύνην, όπως αϊδιον του οφείλομεν διὰ το Κίνημα, το οποίον έσωσε την Ελλάδα, από της καταστροφής και της ατιμώσεως. Καταλλήλους, λοιπόν, ανθρώπους διὰ κάθε υπηρεσίαν και διὰ κάθε υπούργημα και, προ παντός, να αφαιρεθούν από τους ώμους του κ. Βενιζέλου όλα εκείνα τα βάρη, τα οποία φορτώνομεν όλοι επάνω του, με τα προσωπικά μας, την ανικανότητα και την ιδιοτέλειάν μας.».

Ήταν οι πρώτοι μήνες, μετά την ανάληψη της εξουσίας, από την κυβέρνηση των Φιλελευθέρων, κατόπιν της στρατιωτικής επέμβασης συμμαχικών δυνάμεων, στην Αθήνα και της εξορίας του βασιλιά Κωνσταντίνου.

Ζώντας στην Κωνσταντινούπολη, ο Σπανούδης δεν είχε προφανώς την όσμωση της ατμόσφαιρας, στην ελλαδική κοινωνία. Έτσι, αστοχεί, σε άρθρο στην εφημερίδα του ερωτώντας: «Είναι δυνατόν να φανταστεί κανείς, ότι τώρα, με τον υπέρ πάσαν προσδοκίαν θρίαμβον της πολιτικής του κ. Βενιζέλου θα ευρεθούν αρκετοί αντιπολιτευόμενοι διὰ να του διεκδικήσουν την νίκην, κατά τας εκλογάς;» («Πρόοδος» 5-1-1920). Η κάλλη, όμως, αποδοκίμασε τους Φιλελεύθερους, στις πιο καθοριστικές, ίσως, εκλογές, στην ελληνική ιστορία, με τα γνωστά καταστροφικά αποτελέσματα, για τον Ελληνισμό της Ανατολής. Ο Σπανούδης θα επανέρχεται, συχνά, στη σφοδρή αποδοκιμασία του εκλογικού αυτού αποτελέσματος, χωρίς όμως να αναλύει, διαλεκτικά, τις αιτιακές αφετηρίες της ήττας.

Η σταθερή προσήλωσή του στον Βενιζέλο τον εμποδίζει να αξιολογήσει, αντικειμενικά, την έντονη δυσφορία, που είχε προκληθεί στον ελληνικό λαό, από τις τρομοκρατικές πρακτικές παραστρατιωτικών πυρήνων των Φιλελευθέρων και, κυρίως, από την πολύχρονη παρατεταμένη στράτευση, όταν, μάλιστα, οι αντίπαλοι πολιτικοί υπόσχονταν τον τερματισμό του πολέμου και την επιστροφή των στρατιωτών στα σπίτια τους. Ας μην υποτιμηθεί το γεγονός, ότι τότε υπηρετούσαν στο στράτευμα αρκετές κλάσεις, που είχαν κληθεί, για πρώτη φορά, στην περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913.

Στοχοποιημένος, με έμφαση, από τους Τούρκους, χρεώνεται από αυτούς με προκλητική συμπεριφορά. Χαρακτηριστικό είναι το δείγμα, από την εφημερίδα «Αξάμ», όπως καταγράφεται στην εφημερίδα της Μυτιλήνης «Ελεύθερος Λόγος» (10 Ιουλίου 1924): «Ο ιδρυτής του «Νεολόγου», Βουτυράς, του «Χρόνου», Μαργαρίτης, της «Πρωΐας», Καλωταίος και της «Προόδου», Κωνσταντίνος Σπανούδης, από πρωΐας, μέχρις εσπέρας, περιάγουν τα άσκοπα βήματά των, ανά τας οδούς των Αθηνών, μη λησμονούντες, όμως, να επισκεφθούν, άλλοτε μεν το Υπουργείον των Εξωτερικών, άλλοτε δε την Βουλήν. Εν τούτοις, οι φυγάδες αυτοί, παρά την πλήξασαν αυτούς συμφοράν, δεν φαίνονται να μετενόησαν. Νυχθημερόν, ομιλούν περί της «μεγάλης ιδέας», διὰ των διαφόρων δε συλλόγων προσπαθούν να ενισχύσουν το εναντίον των

Τούρκων μίσος.». Αυτό το σχόλιο συμπυκνώνει, παραστατικά, τη συνεπή στάση αφοσίωσης του Σπανούδη, στα δίκαια του Ελληνισμού της Πόλης, με ενορχηστρωμένες δραστηριότητες και εκκλήσεις, σε θεσμικούς φορείς στην Αθήνα, μετά το 1922.

Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά (1936-1940), επικράτησε μια ατμόσφαιρα επαναπροσδιορισμού της ιδεολογικής-πολιτικής συμπεριφοράς των διανοούμενων του Φιλελεύθερου Κόμματος, όπου εντασσόταν και ο Σπανούδης. Διαπιστώθηκαν ποικίλες συγκλίσεις, με το καθεστώς, όπως η συμμετοχή σε πολιτιστικές κρατικές υπηρεσίες, η στήριξη, με άρθρα σε φίλια έντυπα, η ανοχή, με την προσδοκία της επίλυσης των επαγγελματικών ζητημάτων των συγγραφέων, μέχρι την ακραία εκδοχή της αποδοχής του μεταξικού ιδεολογήματος για τον Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό.

Ερευνήθηκαν σχετικές πηγές, ανατρέξαμε σε αρθρογραφίες της εποχής, μελετήσαμε καταλόγους, με ονόματα λογίων, οι οποίοι συμπορεύθηκαν, με τη δικτατορία ή βραβεύθηκαν από αυτήν και δεν εντοπίσαμε την παραμικρή συμμετοχή του φιλελεύθερου και δημοκρατικού Σπανούδη, σε οποιαδήποτε πτυχή της πνευματικής στήριξης του καθεστώτος. Καθοριστική είναι η θέση του Αλέξη Σαββάκη, ότι ο Σπανούδης, κατά την περίοδο της δικτατορίας, είχε πλήρως αποστασιοποιηθεί, από την πολιτική ζωή. Αυτή η ασυμβίβαστη και ελευθερόφρων φυσιογνωμία της Κωνσταντινούπολης, με το εύσημο της διπλής απέλασης, ο συνεργάτης του Βενιζέλου (ο οποίος είχε αποβιώσει, λίγους μήνες πριν από την επιβολή της δικτατορίας) παρέμεινε, μέχρι το θάνατό του, άσπιλος και αμόλυντος από αυταρχικές παρεκτροπές.

Γενικά, η πολιτική ιδεολογία του Κ. Σπανούδη έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

1. Ασπάζεται την κεντρώα κοσμοαντίληψη, όπως την εκφράζει το κόμμα των Φιλελευθέρων και, προσωπικά, ο Ελευθέριος Βενιζέλος π.χ. θεωρεί ότι: «Το συμφέρον του Κράτους δεν είναι μόνον η φορολογία και η εκμύζησης του πολίτου, αλλά περισσότερο η ανακούφισης και η προστασία του.». Τάσσεται υπέρ μιας δημοκρατικής φιλελεύθερης κοινωνίας, χωρίς ριζοσπαστικές πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Στην Πόλη, διακρινόταν από μια σχετικά ελιτίστικη αντίληψη υπεροχής λόγω της κοινωνικής θέσης του, αλλά στην Αθήνα, συγχρωτιζόμενος με τους άπορους πρόσφυγες και διαβιώνοντας με περιορισμένους πόρους προσαρμόστηκε, στη νέα κοινωνική πραγματικότητα.

2. Η πολιτική συνεργασία του με τον Βενιζέλο ήταν μακρόχρονη και, γενικά, ανέφελη, εκτός από την περίοδο της σύγκρουσης Προσφύγων-Βενιζέλου, από το 1928 (που κορυφώθηκε, με τη Συμφωνία της Άγκυρας, το 1930), αλλά ακόμη και τότε η αντίδραση του Σπανούδη ήταν υποτονική. Στην ενότητα της Αλληλογραφίας τεκμαίρεται, καθαρά, η αναλλοίωτη πίστη του, ότι ο εθνικός πόθος, για ένα ελληνικό κράτος, που θα περιλαμβάνει εδάφη, με ελληνική πλειοψηφία κατοίκων, μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον από τον Βενιζέλο, επειδή διατηρεί υψηλό προσωπικό κύρος, στη διεθνή πολιτική σκηνή, ιδιαίτερα, στην Αγγλία και στη Γαλλία.

Αλλά και ως σύνολη ποιοτική φυσιογνωμία τιμούσε τον Βενιζέλο. Μάλιστα, παραθέτει με υπερηφάνεια τα λόγια της Βασιλίσσας Όλγας, προς τον Διονύσιο Στεφάνου, διευθυντή του πολιτικού γραφείου του Βασιλιά Γεωργίου Α', όπως του τα αφηγήθηκε ο ίδιος: «Δεν μπορείτε να φαντασθήτε, κύριε Στεφάνου, τι εντύπωση μας έκαμε, χθες το βράδυ, εις το τραπέζι, ο πρόεδρος της κυβερνήσεως. Έλεγαν, ότι είνε ένας άξεστος, ένας βουνίσσιος άνθρωπος, χωρίς τρόπους και όμως είδαμε έναν Κύριον αληθινόν, που κάθησε στο τραπέζι και έφαγε κατά ένα τρόπον ανεπίληπτον. Μας έκαμε πολύ βαθειά εντύπωση και μας διέθεσε πολύ καλά.».

Αυτός ο υπέρμετρος θαυμασμός χειραγώγησε τον Σπανούδη, στην ολόθυμη υποστήριξη κάθε πολιτικής εξέλιξης, που στοιχιζόταν με τα συμφέροντα του Βενιζέλου. Έτσι, δεν έχουμε θέσεις του:

*για τα Νοεμβριανά του 1916 (επίθεση των Συμμάχων στην Αθήνα, με οδομαχίες και βομβαρδισμό, με σκοπό να παραιτηθεί ο φιλογερμανός Βασιλιάς Κωνσταντίνος)

*για την εξορία κορυφαίων αντιβενιζελικών, το 1917 (Γούναρης, Μεταξάς, Δραγούμης κ.α.)

*για το Σώμα Στρατού που έστειλε ο Βενιζέλος στην ΕΣΣΔ, μαζί με συμμαχικά στρατεύματα, εναντίον των Μπολσεβίκων, στην Κριμαία

*για τη δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη, από τις παρακρατικές βενιζελικές ομάδες.

*για την εκτέλεση των υπαίτιων της Μικρασιατικής Καταστροφής

*για τις όποιες ευθύνες αναλογούν στους Φιλελεύθερους, για τον Εθνικό Διχασμό,

ενώ, φυσικά, ξιφουλκεί κατά του Αναθέματος του Βενιζέλου, το 1916. Δεν ανευρέθησαν πηγές, για να διερευνήσουμε τη θέση του Σπανούδη, ως προς την ορθότητα ή μη της επιλογής Βενιζέλου να διεκδικήσει, από τους Συμμάχους, το 1919, την περιοχή της Σμύρνης και όχι την Κωνσταντινούπολη.

3. Η ακραιφνής αφοσίωσή του στον Βενιζέλο δεν επέτρεψε σε δελφίνους του κόμματος να ελπίσουν, ότι θα κερδίσουν την υποστήριξή του, στον εσωκομματικό αγώνα. Ο Παπαναστασίου, ο Καφαντάρης και ο Μιχαλακόπουλος (οι οποίοι, κατά περιόδους, είχαν διαφωνήσει με τον Βενιζέλο και είχαν δημιουργήσει αναιμικά προσωποπαγή κόμματα) αντιμετώπιστηκαν από τον Σπανούδη ως διασπαστές, αν και ουδέποτε εκτραχύνθηκε σε άκομψες επιθέσεις εναντίον τους. Το ίδιο επιθετικός ήταν και εναντίον του Γεωργίου Παπανδρέου καταλογίζοντάς του, ότι προσπαθεί να ρυμουλκήσει, δημαγωγικά, τους οπαδούς των Φιλελευθέρων, ύστερα από την αυτοεξορία του Βενιζέλου, στο Παρίσι.

4. Αν και είχε συνεργαστεί, στενά, με τον τότε βενιζελικό Γεώργιο Κονδύλη, στην κοινή προσπάθεια της Εθνικής Άμυνας στην Πόλη, η ολοσχερής πολιτική (συντηρητική) και πολιτειακή (φιλοβασιλική) στροφή του «Κεραυνού» έστρεψε τον Σπανούδη εναντίον του, με δριμύτητα. Ειδικά, ξιφούλκησε, όταν ο Κονδύλης, στις 10-10-1935, πραξικοπηματικά, απομάκρυνε τον πρωθυπουργό Παναγή Τσαλδάρη, για να επισπεύσει, με δημοψήφισμα (που έγινε στις 3 Νοεμβρίου) την επιστροφή του Βασιλιά. Σχετικά με την πρωτοφανή αυτή αθλιότητα, ο Σπανούδης έγραψε: «Ουδείς πρωθυπουργός υπέστη τοιαύτην ταπείνωσιν και εξευτελισμόν, οποίον ο Τσαλδάρης. Τον εσταμάτησαν εν μέση οδώ και, με χυδαιστάτας χειρονομίας, τον διέταξαν να τους ακολουθήσει, εις το σπίτι του.»

5. Δεν εκφράζεται δογματικά, κατά του θεσμού της Μοναρχίας, αλλά έχει σφοδρές διαφωνίες, με τον τρόπο, τον οποίο ο βασιλιάς Κωνσταντίνος διαχειρίστηκε την εμφύλια καταστροφική διένεξη-διχασμό και την τακτική του, στο θέμα του Ελληνισμού της Ανατολής. Του αποδίδει μέγιστες ευθύνες, για τη στήριξη των αντιβενιζελικών κομμάτων και για την αλλαγή της φιλελληνικής στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων, που επέφερε την καταστροφή, ειδικά, μετά το Δημοψήφισμα (22 Νοεμβρίου / 5 Δεκεμβρίου 1920) και την επιστροφή του στο Θρόνο. Με συνεχή αρθρογραφία, κατά το 1921, επιτίθεται κατά του βασιλιά. Στις 21 Μαρτίου, καλεί τον Κωνσταντίνο «να εγκαταλείψη την Ελλάδα, πριν μεταβληθεί εις ερείπια, το απaráμιλλον έργον του Μεγάλου Έλληνας». Στις 2 Μαΐου, υπογραμμίζει, ότι, «με τον Κωνσταντίνο και το σημερινό καθεστώς είναι αδόκιμος η παλινόρθωσις» και νουθετεί τους Έλληνες: «Προτιμήσατε, μεταξύ αυτών και της Ελλάδος».

Από την άλλη πλευρά, σε επιστολή του προς τον Βενιζέλο (30-11-1935), αναγνωρίζει, ότι ο βασιλιάς Γεώργιος Β' «πρέπει να το ομολογήσωμεν, έδειξεν έως τώρα αυτοκυριαρχίαν, αξίαν πολλής εκτιμήσεως και συμπαθείας. Και, ως εκ τούτου, έχει κερδίσει σημαντικά», ενώ, παράλληλα, δεν ασπάστηκε τις ακραίες λύσεις που του πρότειναν συντηρητικοί συμβουλάτορες.

6. Αποδοκιμάζει την αγκίστρωση του Λαϊκού κόμματος, σε παρωχημένες κοσμοθεωρίες και ιδεολογικές αντιλήψεις, ενίοτε με αιχμηρό, σχεδόν πολωτικό λόγο. Κυρίως, όμως, προσάπτει κραυγαλέα ανεπάρκεια, στα στελέχη του, η οποία οδήγησε στην καταστροφή, αφού, ως κυβέρνηση, μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου 1920, δεν απέτρεψαν την ανθελληνική μεταστροφή των Μεγάλων, η οποία είχε φανεί, σε αλληπάλληλες διασκέψεις και συμφωνίες, το 1921 και 1922. Ειδικά, για τη συνεννόηση ΕΣΣΔ-Τουρκίας, ο Σαράντος Καργάκος υπογραμμίζει: «Η **συμφιλίωση** αυτή, όπως είναι φυσικό, θορύβησε τις δυνάμεις της Αντάντ, που, ενώ τυπικά πολεμούσαν τον Κεμάλ, βλέποντας, τώρα, την ενδυνάμωσή του, στην Ανατολή και το ενδεχόμενο, όπως φαντάζονταν αυτοί, το κεμαλικό καθεστώς να μεταβληθεί σε μπολσεβικικό, αγνόησαν τη μαχόμενη Ελλάδα και έκαναν προσφορές, προς τον Κεμάλ, για τροποποίηση των όρων της Συνθήκης των Σεβρών, κατά τρόπο εξαιρετικά ευνοϊκό γι' αυτόν.».

Τα περισσότερα πυρά του συγκεντρώνει ο Δημήτριος Γούναρης: Στις 14 Απριλίου 1921, τον αποκαλεί «διδάσκαλο της κομματικής ασυνειδησίας», στις 6 Ιουλίου, τον αποδοκιμάζει, για επιθετικά σχόλιά του κατά του Βενιζέλου, στις 8 Οκτωβρίου, τον κατακεραυνώνει, σε άρθρο, με το σαρκαστικό τίτλο «Ημείς, ημών, ημίν, ημάς» (σκωπτική αναφορά στην έπαρσή του) και, στις 27 Οκτωβρίου, αναφέρει τα λόγια του Γάλλου Πρωθυπουργού Αριστίντ Μπριάν, προς τον Γούναρη: «Θυσιάζετε τα συμφέροντα της πατρίδας σας.». Επίσης, τον κατακεραυνώνει, για την αναποτελεσματική πεντάμηνη περιοδεία του στην Ευρώπη (Οκτώβριος 1921 - Φεβρουάριος 1922), η οποία δεν απέφερε διπλωματικό όφελος, ενώ ο στρατός ήταν καθηλωμένος και ανενεργός, στη ζώνη Εσκή Σεχίρ-Κιουτάχεια-Αφιόν Καραχισάρ, μετά την αποτυχημένη απόπειρα να διεισδύσει στην Άγκυρα, διαβαίνοντας την Αλμυρά Έρημο.

Βέβαια, ο Σπανούδης είναι εθνικά υπερήφανος, με τις πρόσκαιρες στρατιωτικές επιτυχίες των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων, το 1921: Στις 30 Ιουνίου, ο ελληνικός στρατός καταλαμβάνει το Αφιόν Καραχισάρ, στις 4 Ιουλίου, την Κιουτάχεια και, στις 8, το Εσκή Σεχίρ. Από τότε, όμως, μέχρι την Καταστροφή του Αυγούστου 1922, ο Σπανούδης οργισμένος διαμαρτύρεται, επειδή η Ελλάδα αδυνατεί να διαμορφώσει λυσιτελείς διεξόδους, από την τελμάτωση, ενώ ο τουρκικός στρατός εξοπλίζεται και, πλέον, μεταλλάσσεται, σε κεμαλική σφριγηλή δύναμη, στη θέση της ηττοπαθούς σουλτανικής αδυναμίας.

7. Δεν ασπάζεται τη σοσιαλιστική, ούτε την κομμουνιστική κοσμοαντίληψη, όχι επειδή, ταξικά, δεν ανήκει σε αυτές τις κοινωνικές κατηγορίες, που αποτελούν προνομιακό πεδίο, για τους ιδεολογικούς αυτούς χώρους, αλλά, κυρίως, επειδή απορρίπτει την κρατική παρέμβαση, σε κάθε χώρο οικονομικής και πνευματικής δράσης. Τόσο στη δημοσιογραφική πορεία του (κυρίως στην Πόλη), όσο και στην πολυεπίπεδη συμμετοχή του στην κοινωνία, στην πολιτική και στον αθλητισμό, υπεράσπιζε το δικαίωμα της πλήρως ελεύθερης ατομικής βουλευσιάρχιας.

8. Σε ένα κρίσιμο ζήτημα της εποχής (Οικουμενισμός ή Εθνικισμός), η στάση του είχε δύο πλευρές: Αρχικά, συνέπλευσε με τους Οικουμενιστές, όπως εκφράζονταν από τον σεβαστό του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' και τον Ίωνα Δραγούμη. Σταδιακά, με την επικράτηση των επικίνδυνων Νεότουρκων και τη στενότερη όσμωσή του, με τις θέσεις Βενιζέλου, ασπάστηκε πιο εθνικιστική-πατριωτική γραμμή. Δεν παραβίασε προσωπικές αρχές και αξίες, ήταν μια αναγκαία ρεαλιστική προσαρμογή, στις νέες συνθήκες, που

προέκυψαν από τους Βαλκανικούς Πολέμους, τους Νεότουρκους και τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

9. Μετά τη μετεγκατάστασή του στην Αθήνα, ακολούθησε μια συνεχή και συνεπή στάση αποκάλυψης των επιθετικών τουρκικών προθέσεων και πρακτικών. Στον ιδεόκοσμό του, δεν ήθελε να εμφιλοχωρήσει ουδεμία «realpolitik», για συμβιβασμούς και συνεργασίες, με την άλλη πλευρά του Αιγαίου. Ήταν, προφανώς, η μόνη καίρια διαφωνία του με τον Βενιζέλο, αλλά δεν παρατηρήσαμε να εκφραστεί, δημόσια, με κάποια αιχμηρή γραπτή αναφορά. Θεωρούσε συνετό, πάντοτε, να μην εξωτερικεύει οτιδήποτε θα ενοχλούσε τον Βενιζέλο, σεβόμενος την εθνική προσφορά του μεγάλου Κρητικού.

Αντίθετα, η σύζυγός του Σοφία ένωσε, στην Αθήνα, ότι χρειάζεται μια γενναία ρεαλιστική προσαρμογή, στα νέα δεδομένα, μετά το 1922, που απαγόρευαν φαντασιώσεις, για τη Μεγάλη Ιδέα. Στο έργο, «Γράμματα από την Πόλη», όπου συμπεριλαμβάνεται συνέντευξη, που είχε πάρει από τον Κεμάλ Ατατούρκ, στην Πόλη, το Σεπτέμβριο του 1932, η Σοφία γράφει γι' αυτόν, ότι «είναι ο μεγαλύτερος φιλέλληνας και ειλικρινής φιλέλληνας, ανεξαρτήτως, κάθε απωτέρου αντικειμενικού σκοπού και κάθε πολιτικού καιροσκοπισμού αναλύει, σε τρεις μνημιακές σελίδες, τις εσωτερικές μεταρρυθμίσεις του (π.χ. «πραγματοποιεί την πλήρη χειραφέτησι των γυναικών της Τουρκίας») και τον χαρακτηρίζει, ως ο «ανδρικότερος απ' όλους τους κατακτητάς της Πόλης.».

Σε άλλα σημεία, αξιολογεί, ότι «το περίφημο Ανατολικό ζήτημα ανήκει, πλέον, στην Ιστορία. Ο Κεμάλ το έλυσε, με τη γενναιότητα και την τόλμη του», θεωρεί, ότι «ο μηχανισμός της Κεμαλικής δημοκρατίας είναι απλούστατος. Ένα και μόνον σύνθημα: Απόλυτη ελευθερία και ευγένεια», ενώ αποτολμά μια πολύ άστοχη κρίση: «Είναι κατενθουσιασμένοι όλοι (σημείωση: οι Έλληνες), ανεξαρτήτως πολιτικών φρονημάτων, με την πραγματοποίηση της ελληνοτουρκικής φιλίας.».

=====